

EDUARD ARTELLS I LA NORMATIVA: PRESCRIPCIÓ I ÚS

Alexis LLOBET
Universitat Autònoma de Barcelona

L'any 1971, al pròleg del recull d'articles de Joan Coromines *Lleures i converses d'un filòleg*, l'escriptor i editor Joan Sales afirmava que, amb l'IEC silenciada, havien aparegut «pontífexs» «més fabristes que Fabra», que s'atribuïen l'herència del gramàtic i tendien a inutilitzar el català «com a llengua de ple ús i a convertir-lo en un jargó sacrosant i misteriós d'iniciats o de maníacs» (Sales 1971: 9). Encara que no esmentava el nom de cap d'aquests «pontífexs», no costa gaire pensar que un dels destinataris més probables de les acusacions era Eduard Artells (1903-1971), el corrector més destacat de l'època. No debades, Coromines mateix ja havia afirmat l'any 1962 que Artells «podia produir perturbacions en els lectors», per la qual cosa proposava que Artells consultés prèviament el contingut d'alguns articles seus a un comitè de la Secció Filològica (SF) de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) que havien de formar Coromines mateix, Ramon Aramon i Josep Maria de Casacuberta.¹ En una carta del 4 de desembre del 1962, Coromines explicitava a Casacuberta que desaprovava tant el caràcter massa repressiu d'Artells, com que de vegades combatés formes absolutament correctes i redactés en un estil pedant i artificiosos (Balcells *et al.* 2007: 143-144). De fet, un dels articles de *Lleures i converses d'un filòleg* provava de demostrar els límits dels coneixements d'Artells, com veurem més endavant.

Aquest article dona un cop d'ull a l'actuació d'Artells repassant-ne el rerefons, els debats i la visió sobre la funció del corrector. En acabat, basant-se en un estudi de les formes que usava als articles que va publicar a *Serra d'Or*, primer n'analitza el model de llengua per comprovar si era d'un registre tan pedant i artificiosos com deia Coromines i si el que predicava i el que feia servir anaven de bracet, i després compara les prescripcions d'Artells i de Fabra en tres aspectes de la normativa aleshores força controvertits: el *de* per precedir infinitius que formen part d'un subjecte posposat, la concordança de participi i l'ús d'indicatiu o subjuntiu en subordinades condicionals i temporals.

1. En la pràctica, Artells, si consultava res, només era a Aramon (Balcells *et al.* 2007: 143-144), que va impedir que el comitè es formés.

1. LLENGUA LITERÀRIA DE LA POSTGUERRA, ARAMON I ARTELLS

Al final de la Guerra Civil espanyola, el símbol de la política cultural noucentista, l'IEC, havia quedat pràcticament anorreat. El 17 d'abril de 1942, a casa de Joan Puig i Cadafalch, en una reunió a què van assistir Ramon Aramon i dos dels tres numeraris de l'IEC que quedaven a Catalunya, Eduard Fontserè i Josep M. López-Picó, es va decidir continuar la tasca de la institució (Massot i Muntaner 2001: 206). Aramon, que havia fet de secretari redactor de la Secció Històrico-Arqueològica a partir del juliol del 1930 abans de treballar de tècnic a les Oficines Lexicogràfiques durant el curs 1935-1936, el primer de maig de 1942 ja era membre numerari de la SF,² la responsable de normativitzar el català, i el dia 15 d'aquell mateix mes el van nomenar secretari general de l'IEC (Mestres 2012: 52).

Aramon volia salvar la llengua (Balcells 2018: 89) i va ser una figura clau per entendre la SF, l'IEC i el model de llengua literària de la postguerra. No en podem copsar la influència en el poc que va publicar sobre el català modern, sinó en el control que exercia com a secretari general de l'IEC.³ Aprofitant aquest càrrec, va col·locar en llocs estratègics col·laboradors de confiança, com Artells, que havien de difondre els seus plantejaments i d'assegurar que tot el que es publicava seguís el model que propugnava.

A continuació reproduïm l'anàlisi que Joan Solà va fer del model de llengua d'uns quants manuals de mitjan segle xx, que trobem extrapolable al model de llengua literària que Aramon volia implantar:

Parteixen de l'existència d'una sola llengua: la llengua que resulta dels punts indiscutibles de la normativa de Fabra i del decantament constant i universal vers l'opció més literària i/o més allunyada de la corresponent castellana en aquells punts que Fabra va deixar com a equivalents o com a vàlids a diferents nivells o amb preferència de l'un sobre l'altre (i en aquest últim cas, s'ha de suposar que es tracta de preferència en llengua literària; però aquest detall no sempre és prou clar). En algun cas, l'opinió de Fabra (sobre la qual recolza la pràctica que dic) és més implícita que explícita. En algun altre cas, l'opinió (almenys escrita) de Fabra era inexistente i/o la pràctica de Fabra era àdhuc contrària al pressupòsit. Aquesta actitud general ha conduït força vegades a interpretacions extremes (dures) i/o personals dels fenòmens i fins a errors palesos. (Solà 1977: 114-115)

2. Nomenament que no va agradar gens ni a Fabra ni a Coromines (Massot i Muntaner 2001: 208).

3. Tot i la influència d'Aramon sobre el model de llengua literària, en la postguerra només va publicar un estudi sobre el català de l'època, «Notes sobre alguns calcs sintàctics en l'actual català literari», l'any 1957, circumscriu a analitzar les formes de les perífrasis de necessitat, les del possessiu plural de tercera persona referit a més d'un posseïdor i l'alternança *ser/estar* a partir d'un corpus d'una vintena d'autors, que no analitzarem en aquest article. L'estudi és tan interessant com la resposta de Maria Aurèlia Capmany (1958: 109-124), de la qual hi ha una anàlisi detallada, per exemple, a «Maria Aurèlia Capmany: llengua, norma i normativistes» (Mallafrè *et al.* 2002: 225-229).

En l'àmbit de la correcció, el màxim executor del pensament aramoní va ser Eduard Artells (1903-1971).⁴ S'havia estrenat en l'ofici el 1929, quan li van encarregar corregir algun dels volums de les *Obres completes* de Maragall, i poc després va començar a treballar a Proa. El 1931, a l'Extensió d'Ensenyament de Català de la Generalitat, hi preparava els futurs mestres de català (Artells 1971: 147-151). El 1932 es va incorporar a l'Oficina de Correcció d'Originals de l'IEC, i hi va treballar fins el 1936 o el 1937 (Mestres 2012: 96-98); probablement, a l'IEC hi devia conèixer Aramon. Als anys quaranta i cinquanta va corregir la majoria dels pocs textos en català que es publicaven (Isern 2021). El 1951 va tornar a entrar a l'IEC com a corrector, adscrit directament a la Secretaria General (per tant, depenia directament d'Aramon), feina que va mantenir fins que es va morir (Mestres 2012: 100).⁵ A partir del 1959 va disposar d'un púlpit privilegiat per expressar les seves idees: la columna lingüística mensual sobre llengua de *Serra d'Or*, la revista en català més important d'aleshores, la qual, alhora, corregia; a més, del 1962 al 1964 va ser el primer corrector d'Edicions 62, i a partir del 1968 va dedicar-se a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, tot i que a *Serra d'Or* hi va continuar publicant l'article mensual (Valls 1971: 28).

Per la posició que ocupava, tenia un paper clau a l'hora de divulgar un model determinat de llengua: aplicava les consignes d'Aramon a les correccions i les podia predicar i practicar als articles. Joan Solà n'explicitava la influència així:

Artells és una de les peces més importants de l'afer lingüístic català de postguerra. Artells era, íntegrament, un corrector i un mestre de correctors: se sabia tots els racons i raconets de la llengua, la solució a bon munt de problemes i la manera d'esquivar-ne força altres. L'estat deplorable de la llengua (almenys de la llengua de molts escriptors) durant aquest període (període que no era pas essencialment diferent de l'anterior), féu que Artells fos conegut i temut i estimat i odiat per amplis sectors de gent de ploma. Durant un cert temps, Artells era la llengua. (Solà 1977: 130)

Seguint l'explicació de Solà, el model de llengua literària d'Aramon i Artells girava principalment al voltant de dos eixos: distanciar-se del castellà i fer servir un registre molt artificiosos. D'una banda, tocava mirar de separar-se de la llengua amenaçadora i mantenir-se lligat a les formes més pures per por de no quedar absorbits; i, de l'altra, calia reorganitzar-se al voltant d'un model segur, que llavors era l'arcaïtzant del noucentisme, l'última etapa de seminormalitat. Si els eixos es contradieien, s'estimaven més l'academicista.⁶

4. No hi ha testimoniatge més clar de l'admiració d'Artells per Aramon que la dedicatòria al volum I de l'aplec *Llenguatge i gramàtica*: «A Pompeu Fabra, el mestre, que em feu aprendre i estimar la meua llengua. A Ramon Aramon i Serra, el seu seguidor, que m'ha ensenyat —i m'ensenya encara— a perfeccionar-la i a depurar-la». La dedicatòria, a més, eleva implícitament Aramon a successor de Fabra, i això, tal com queda palès a les crítiques que hem vist i les que veurem, no era una opinió que compartís tothom.

5. Mestres i López el consideren responsable de la correcció de textos de l'IEC del 1951 al 1971, tot i que admeten que no n'hi ha constància documental i que aquesta funció es podria atribuir a Aramon mateix (Mestres / López 2016: 17).

6. Només cal veure la postilla de l'IEC en la *Gramàtica catalana* del 1956 en què es desautoritzava admetre la concordança de *haver-hi* (Fabra 1956: 66).

Un exemple de la predilecció d'Artells per les formes més llibresques el trobem a l'article «Hom=Es», que *Serra d'Or* va publicar l'agost del 1960 (Artells 1969: 21-30). Sense arribar a condemnar del tot la passiva pronominal (no ho podia fer, perquè la gramàtica i el diccionari l'avalaven), dreçava una llista de vint frases amb aquesta construcció que considerava «innecessàries i més aviat estranyes al geni de la llengua» (n'objectava l'ambigüitat, per exemple, a *S'ha tirat al riu un dels lladres*) i mirava de promoure *hom* i la passiva perifràstica (Artells 1969: 25). L'any 1971 Joan Coromines va publicar-ne una rèplica a *Lleures i converses d'un filòleg*, «La passiva pronominal és generalment correcta i sovint no ho és la passiva amb *ésser*».⁷ La resposta de Coromines era molt contundent i apuntava a algú per sobre d'Artells, que no anomenava, però que no costa gaire d'identificar amb Aramon. Hi lamentava que en una tribuna tan important com *Serra d'Or* un autor «de poc prestigi» com Artells hi hagués tingut l'oportunitat de combatre la passiva pronominal, que considerava genuïna i indispensable,⁸ i explicava que la passiva perifràstica era una construcció estranya en català per les restriccions de temps, de perfectivitat i de registre, i que calia servir-se'n «rarament i amb marcada desconfiança» (Coromines 1971: 77-82). Havent mostrat que Fabra també feia servir la passiva pronominal, Coromines amollava aquesta sentència: «Sovint s'ha dit, i no és pas desencaminat, que el senyor Artells i els qui l'inspiren són “més fabristes que En Fabra”. Ara veiem que s'hi havia d'afegir que, sovint sense raó, s'oposen als ensenyaments del mestre» (Coromines 1971: 81).^{9,10}

Els articles d'Artells explicitaven la visió d'un ventall ampli de professionals i acadèmics d'aleshores, que pensaven que la situació tan delicada del català obligava a cedir als correctors prerrogatives que en una llengua normalitzada s'haurien considerat excessives.¹¹ Així, doncs, els autors havien d'acceptar que els imposessin les formes que Fabra havia considerat preferents, que coincidien ben sovint amb les que més es diferenciaven del castellà; i una llengua tendent al cultisme i a l'arcaisme, que volia infondre seguretat pel prestigi que hi era implícit. Alhora, aquestes prerrogatives també feien que se'n po-

7. L'article d'Artells es va publicar l'agost del 1960, i la rèplica, encara que vagi aparèixer dotze anys després, quan Artells ja era mort, Coromines la devia escriure al cap de poc temps, tal com es pot deduir d'aquest fragment: «Que el Sr. Eduard Artells vagi dedicar no fa gaire un article un llarg article de *Serra d'Or* (agost de 1960, pàgines 30-31) a combatre la passiva pronominal» (Coromines 1971: 77).

8. Trobava que en disset de les vint frases d'Artells era la millor solució possible (Coromines 1971: 80).

9. Aquesta expressió també la va fer servir Joan Sales al pròleg, que volia presentar Coromines com una alternativa al duo Aramon/Artells, més respectuosa amb Fabra i amb la llengua de l'època.

10. Albert Jané considerava que Artells era la «bèstia negra» de Coromines i Sales, dels quals pensava que «van ser injustos en una bona part, perquè sí que a cops l'Artells potser s'excedia i feia una llengua massa inflexible, potser només tenia en compte el rigor de les normes ortogràfiques i gramaticals i no tenia en compte el llenguatge viu, el llenguatge de la societat; això en un cert grau podia ser veritat, però de l'Artells calia sobretot considerar que les seves propostes eren inqüestionables» (Espuny i Pujol 2016: 37).

11. Segons Martínez-Gil, «La particular evolució del català ha acabat atorgant un poder i un protagonisme desmesurats a la figura del corrector, el qual no s'ha limitat a regularitzar els usos formals dels autors, sinó que ha actuat amb l'autoritat del censor gramatical i, des d'aquesta posició, ha exercit de corrector d'estil» (Martínez-Gil 1997: 192).

gués controlar més la qualitat: hi havia la consciència que amb una producció minsa i un públic no gens avesat a llegir en la nostra llengua, les publicacions tenien una gran responsabilitat a l'hora d'establir-ne els usos. Ara, monopolitzar el model de llengua podia comportar que la uniformitat de registres constrenyís el potencial creatiu i els autors se n'allunyessin, que la llengua s'encarcarés i fossilitzés i que el públic no erudit en fugís a causa de la gran diferència entre la llengua escrita i la parlada. Per això, correctors destacats que es van formar als anys seixanta a Edicions 62, com Francesc Vallverdú o Andreu Rossinyol, que compartien d'entrada les tesis del model de llengua literària imperant, van anar evolucionant cap a una llengua més flexible (Llobet 2012: 397-410 i 2015: 155-170); i, a partir de la segona meitat dels anys setanta, amb l'arribada del català als mitjans de comunicació de masses, un grup de joves correctors va defugir el model «Aramon», pensat per a la llengua escrita, i en va voler imposar un altre de més funcional (Casals 2001: 132-134).

La proposta d'Aramon i Artells podia funcionar en una etapa de subsistència de la llengua, de semiclandestinitat figurada i literal; però, a partir dels anys seixanta, la llengua literària va anar evolucionant cap a posicions força més innovadores i flexibles, perquè les limitacions de registre la feien inviable per als autors que volien reflectir un llenguatge actual i per al públic dels mitjans de comunicació de masses. Les temptatives de canviar el model denotaven, precisament, la voluntat de superar aquesta etapa i de mirar d'acostar el català a una normalitat, encara que fos fictícia.

2. LA CRÍTICA ACADÈMICA I ARTELLS

La gran panoràmica de la correcció a casa nostra, *Del català incorrecte al català correcte* (1977), de Joan Solà, la qual analitza cinc segles d'escrits sobre barbarismes, fa un recorregut exhaustiu per la dècada dels seixanta i el començament dels setanta del segle passat basant-se en els escrits teòrics de Ramon Aramon, Osvald Cardona, Albert Jané o Eduard Artells, la feina del qual hem vist valorada en una citació anterior.

L'any 1996, Marina Solís, en l'article de la revista *Tirant al Blanc* «La correcció catalana en la dècada dels anys seixanta», va acostar-se a Artells mitjançant un buidatge de les columnes de *Serra d'Or*. L'autora considerava que els objectius del corrector eren depurar el llenguatge de castellanismes, triar la forma (més) genuïna entre les correctes i bandejar els dialectalismes que no formen part del català central. L'article, una crítica no gens dissimulada del model de llengua d'Artells, conté alguna interpretació sorprenent, com ara que condemnar les dislocacions «respon a l'afany, també purista, que comporta la veneració de la genuïnitat de la llengua» (Solís 1996: 76). Si bé és veritat que hi ha articles, com el d'una discussió amb Josep Giner sobre l'ús en llengua literària de *quasi* o *gairebé* (Artells 1971: 99-107), que podrien abonar la tesi de Solís, ens sembla que el tercer objectiu, la tendència a eliminar dialectalismes que no pertanyen al central, no figura, si més no tan amunt, entre els trets que emanaven de les prescripcions d'Artells.

En l'article d'Anna Mir «Correctors, assessors, lingüistes: reflexió sobre el procés de revisió de textos escrits», publicat l'any 2003 a *Llengua & Literatura*, hi trobem unes quantes referències a la correcció dels anys seixanta i setanta. Hi diu que és «habitual, quan es parla de la narrativa catalana de la segona meitat del segle passat, atribuir a la intervenció del corrector els mals del text» (Mir 2003: 231), tot i que admet que el corrector potser no sempre el malmetia, sinó que hi devia haver originals que no es podrien haver publicat sense una bona revisió. Comenta que Artells va tenir força polèmiques i en cita un article en què defensava canviar formes correctes acostades al castellà per d'altres que, a més de correctes, eren més genuïnes (Mir 2003: 215).

3. PAPER DEL CORRECTOR I POLÈMIQUES PRINCIPALS

Artells ens va llegir la seva opinió sobre la funció del corrector a l'article «Actitud correcta del corrector», que l'any 1963 va publicar la revista *Criterion*. De primer, n'explicava les funcions «en tot país on la llengua es troba en estat de normalitat»:

El corrector es limitarà, doncs, tot llegint un text, a posar ací una coma, allà un accent, a corregir una errada de màquina, una falta de concordança; a evitar la repetició d'un mot o una cacofonia; en resum: es limitarà a esmenar aquelles petites coses que hagin pogut passar inadvertides a l'autor, més preocupat pel fons que no per la forma. (Artells 1969: 25)

A Catalunya la llengua no havia evolucionat normalment, no s'ensenyava a l'escola i vivia supeditada a una altra; per això, pensava que calien dues menes de correctors, tot i que totes dues feines podien recaure en la mateixa persona: el lector-corrector tipogràfic pròpiament dit i el corrector que havia de vigilar l'ortografia, la morfologia, el lèxic, la sintaxi i l'ordre de mots, i, a més, havia de substituir construccions no genuïnes, com ara *No faltava més!*¹² i *Allà tu*,¹³ o frases com *Estaven ja tots allí, excepte Lluís*,¹⁴ per altres que sí que en fossin (Artells 1969: 25-26).¹⁵

També facultava el corrector a esmenar de tant en tant els usos sistemàtics de *quasi* (*gairebé*), *inclús* (*fins, fins i tot, àdhuc*), *junts* (*plegats*), *excepte* (*llevat de, tret de*), *molt* (*gaire en interrogatives*), *freqüentment* o *amb freqüència* (*sovint*), *a la vegada* o *al mateix temps* (*alhora*), *a penes* (*amb prou feines*), *és necessari* (*cal*), *ni molt menys* (*ni de bon tros*), *es dóna el cas* (*s'escau*), *aquest any* (*enguany*), *d'un temps a aquesta part*

12. Només caldria!, Només faltaria!, No caldria sinó!

13. Tu mateix, Per tu faràs.

14. Ja hi eren tots, tret/fora/llevat/menys en Lluís.

15. També aprovava reordenar oracions com la següent: «Les delicades sensacions palatals que a les persones que resisteixen els llegums modestos els produeix el bròquil de X, he tractat de descriure-les en altres escrits» en «En altres escrits he tractat de descriure les delicades sensacions palatals que el bròquil X produeix a les persones que resisteixen els llegums modestos», modificació que no hi tenia res a veure, amb la genuïnitat.

(*d'un quant temps ençà*), a mitjans de maig (*a mitjan maig*), per altra part (*d'altra banda*), millor dit (*més ben dit*), més bé (*més aviat*), al dia següent (*l'endemà*), més del que sembla (*més que no sembla*), des d'aleshores o des de llavors (*d'aleshores ençà, de llavors ençà*), des d'allà (*d'allà estant*), com a mínim (*pel cap baix*), com a màxim (*pel cap alt, a tot estirar*), és llàstima (*és de doldre*), basta (*n'hi ha prou*), sols o solament (*només*), o és igual (*tant se val*) per por que les primeres expressions, a causa de la concurrència amb el castellà, no arraconessin i bandegessin les segones. Per això, trobava que el corrector amb aquests canvis no s'excedia, i seguia el dictat de Fabra de triar sempre la més genuïna entre dues expressions igualment bones (Artells 1969: 28-29).¹⁶ Al final de l'article, resumia l'actitud amb què el corrector d'aleshores havia d'encarar la feina:

[El corrector ha d'] Aplicar la gramàtica i vetllar per la puresa del llenguatge tot esperant temps millors en què la seva labor pugui restar reduïda a la d'estricta lector-corrector tipogràfic. El dia que això serà una realitat podrem dir amb goig que la nostra llengua és pervinuda ja en període de plena normalitat. (Artells 1969: 30)

A «Corregits i correctors», publicat a *Serra d'Or* l'abril del 1965, reblava les afirmacions que acabem de veure a propòsit d'un article en què Pere Calders admetia que els escriptors tendien a qualificar d'estil algunes de les pròpies limitacions, però demanava als correctors que no canviessin res que estigués bé per una altra solució, encara que els semblés millor. Calders acabava l'article així: «Entre diverses solucions bones només pot triar l'autor, i aquest ja ho ha fet en el moment d'escriure. Després de tot, el risc d'equivocar-se en gustos o en criteris, l'accepta en donar el seu nom com a penyora» (Calders 1965: 51). Pel que fa a la primera afirmació, Artells s'hi avenia d'entrada, i assegurava haver vist correctors que, inútilment o erròniament, canviaven *pròxim* (*proper*), *prolongar* (*perllongar*), *benevolència* (*benvolença*), *terme* (*termini*), *juvenil* (*jovenívol*), *pàgina* (*plana*), *cigarret* (*cigarreta*), *targeta* (*tarja*), *invitar* (*convidar*), *haig de fer* (*he de fer*) perquè el text fos «més català» o perquè els semblava que les primeres formes eren incorrectes, i llavors contraposava aquesta llista a la que havia publicat a *Criterion*, la qual reproduïa. Respecte al final de l'article de Calders, Artells hi assentia, si més no, formalment, però de seguida adduïa que no sempre era un problema de gustos o de criteris, sinó que l'autor ignorava el perquè de l'esmena d'un corrector, i il·lustrava aquest fet amb un començament de frase com aquest: «Degut a què hi hagué un malentès» (Artells 1969: 36-40).¹⁷

Pel que fa a les polèmiques principals, Aina Moll, a l'article «La llengua literària i els correctors», publicat a *Cap d'any 1960*, es defensava de crítiques de «descurança lingüística» que havia rebut «Raixa», la col·lecció que dirigia amb el seu pare —Francesc de B. Moll—,¹⁸

16. Com que Artells no diu el contrari, hem de pensar que les considerava correctes totes, com ara *inclús* com a adverbi, que no va ser normatiu fins a la segona edició del *DIEC*, *a mitjans de maig*, que ho és des de la GIEC, o *ni molt menys*, *d'un temps a aquesta part* o *més bé* en el sentit de 'més aviat', que no ho són ni ara.

17. Evidentment, l'argumentació d'Artells no responia a la de Calders i li podia servir d'excusa per corregir qualsevol cosa.

18. Francesc de B. Moll mateix havia tingut una polèmica amb Alfred Badia, professor de català i seguidor del model de llengua d'Aramon i Artells. Badia, en una ressenya a *Serra d'Or* d'un llibre que

i sortia al pas de l'acusació de rebel·lar-se contra les normes afirmant que el corrector no podia considerar delictives formes que no figuraven a les obres normatives o que hi apareixien amb reserves al costat de les preferibles. Segons Moll, calia discernir fins a quin punt s'havien de respectar els drets i la llibertat de l'autor: si, com a responsable de l'obra, tenia la potestat d'imposar les seves solucions, sempre que fossin correctes o pertanyessin als paràmetres esmentats; o bé, tenint en compte l'estat de la llengua, havia de «sotmetre's a una fèrria disciplina per evitar la degeneració». Sostenia que «un corrector només té dret a modificar una forma perquè és incorrecta, però no perquè a ell li sembla que d'una altra manera “fa més bonic”», i que els puristes tendien a extremar punts de la norma en què Fabra havia deixat una porta oberta, excés de zel que els feia prescriure el *llur* o la doble negació o proscriure formes que trobava que en circumstàncies normals l'IEC potser hauria acceptat, com ara *entregar* o *tacany*, i esgrimia que a *Germinabit*¹⁹ li havien canviat *postura* per *positura* i li havien afegit *pas* a frases negatives (Moll 1960a: 137-150).²⁰ Artells va respondre a Moll al final de l'article «Hom=Es» amb un estil ben elusiu (Artells 1969: 26-27). Moll, en una carta oberta a Artells, «La llibertat de l'autor», publicada a *Serra d'Or* l'octubre del 1960, aclaria que no considerava *postura* preferible a *positura*, però que en un escrit seu *positura* la molestava perquè no li sortia mai espontàniament. Especificava que l'article de *Cap d'any 1960* demanava als partidaris de la solució única que toleressin les formes acceptables, encara que no les fessin servir. Alhora, defensava la llibertat conscient a l'hora de triar l'estil i considerava inadmissible que els correctors imposessin formes semblants a les dels mestres, perquè en resultava una mala còpia sense correspondència amb el caràcter de l'autor. La resposta d'Artells, que figurava sota la carta de Moll, explicava que a ell també el molestava que el corregissin perquè sí, però que trobava que la llengua hi guanyaria si, tenint dos mots per expressar indistintament dues idees —*postura/positura*—, es mirés d'establir-hi una distinció, com la que es feia entre *aparentar* i *aparençar*. Tocant a la llibertat de l'autor, sostenia que una cosa era l'estil, propi de cadascú, i una altra una construcció deficient o calcada d'altres llengües, que s'havia de rectificar, com ara *No faltava més* (Artells 1969: 20-24).

Volent defensar-se de les crítiques de descurança lingüística que havia rebut «Raixa»,²¹ Aina Moll va ser, juntament amb Joan Sales i Maria Aurèlia Capmany, dels primers a mirar de debatre el model de llengua literària. L'argumentació girava al voltant de formes que no apareixien a les obres normatives o que hi figuraven marcades com a no preferibles o secundàries: demanava si en aquestes qüestions discutibles s'havia de res-

---

Moll havia publicat, lamentava que el llenguatge no l'haguessin «podat i netejat» dels mallorquinismes «no justificats ni justificables pel caràcter del llibre» (Badia 1962: 40). Moll se'n va defensar arguint que, si bé les formes que havia fet servir no eren usals en la varietat central, sí que ho eren en la balear, i procedien del català clàssic, i es dolia que només es dediquessin a parlar d'un tant per cent ben petit de divergències i no, per exemple, de tot el que havien d'acceptar en nom de la unitat de la llengua (Moll 1960b: 1-2).

19. Revista que va precedir *Serra d'Or*.

20. Molt probablement, el corrector havia estat Artells mateix.

21. De fet, l'any 1954 ja hi havia hagut una disputa sobre la llengua de «Raixa», quan Miquel Dolç havia denunciat el to fortament dialectal d'aquesta col·lecció, que va desembocar en una polèmica sobre la llengua escrita (Balcells *et al.* 2007: 124-126).

pectar la voluntat de l'autor. Al capdavant, es tractava de decidir si el responsable final de l'obra era l'escriptor o si hi prevalia salvar la llengua i els autors havien d'abdicar els seus drets.²² A parer de Moll, independentment de l'estat de la llengua, el corrector només podia canviar el que era incorrecte, i n'acusava uns quants d'extralimitar-se proscriuint formes que Fabra no havia condemnat i no acceptant-ne d'altres que pensava que els estudis etimològics i l'ús ja havien consagrat. Les reflexions de Moll són tan interessants com les respostes d'Artells esquivant-les, el qual recorria constantment a l'exemple *Estaven tots allí, excepte Lluís*, que barreja calcs sintàctics incorrectes (*estar*), amb formes acceptades (*excepte*), i insistia en el guany que comportaria diferenciar semànticament *positura* de *postura* sense aclarir l'abast que atribuïa a cada paraula. Artells, admetent la llibertat d'estil, reivindicava que el corrector tenia el dret de corregir les construccions deficientes i n'assenyalava de sintàctiques, per bé que totes les referències de Moll eren lèxiques. De fet, Artells no va voler debatre en cap moment el model de llengua i el paper dels correctors —la seva doctrina sobre el paper del corrector va aparèixer, com hem vist, tres anys després.

Artells i Joan Fuster van protagonitzar una de les polèmiques més enceses del període. A l'article «Converses (relativament) filològiques», publicat el 12 de juny del 1970 a *Tele/Estel*, Fuster aprofitava l'absència de *clero* a la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana (DGLC)* per denunciar l'ultraconservadorisme granític de l'IEC i el zel amb què els correctors aplicaven la normativa, cosa que els convertia en «més papistes que el papa» (Fuster 1970: 149-153).²³ La resposta d'Artells, «Nosaltres els estiracordetes», publicada a *Serra d'Or* el juliol del 1970, trobava el text ofensiu per als correctors, deplorava que Fuster hagués fet servir el qualificatiu «cagallons de la gramàtica» i reivindicava que el corrector era necessari a partir d'una anècdota de Josep Pla (Artells 1970a: 69).²⁴ Fuster, que en cap moment havia considerat que calgués prescindir dels correctors, responia a *Serra d'Or* mateix el setembre del 1970, amb l'article «Excessos de llenguatge, excessos de gramàtica». S'hi queixava que els membres de l'IEC tinguessin una actitud «olímpica» sobre el debat de la llengua literària, que havien encetat anys abans Moll, Capmany i Sales, i que havien hagut de deixar estar pel silenci oficial. Pel que fa als correctors, trobava que n'hi havia molts que aplicaven un criteri «ultrancista i restrictiu», i exposava el seu parer sobre els límits i les funcions d'aquests professionals:²⁵ havien de delatar girs, mots o lapsus, i prou; era l'autor que, havent-ho sospesat tot, hi tenia l'última paraula i havia de decidir (Fuster 1970b: 35).²⁶ Artells va respondre

22. Martínez-Gil, tenint en compte la història de la nostra llengua, introdueix el concepte de coautoria lingüística, que no tractarem aquí. Per al nostre article és especialment rellevant quan l'aplica a escriptors postfabrians (Martínez-Gil 1997: 204-212).

23. Joan Coromines lloava que Fuster proposés d'acceptar *clero* en la llengua literària, però pensava que abans d'admetre-la l'havien d'estudiar a consciència (Coromines 1971: 43-46).

24. A més, Artells suggeria a Fuster que deixés estar «més papistes que el papa» i tirés pel dret: «més fabristes que Fabra» (Artells 1970a: 69).

25. Es queixava que *Nosaltres els valencians*, escrit sense cap *llur*, havia aparegut amb aquest possessiu, aplicat de vegades a un sol posseïdor.

26. En l'apartat «El lector diu...» d'aquell mateix número de *Serra d'Or*, Maurici Serrahima acusava Artells de «desenfocar el plantejament del problema dels correctors» en les respostes a les «afina-

el novembre del 1970, a *Serra d'Or*, amb l'article «Ni massa llenguatge ni massa gramàtica: col·laboració», en què citava Fabra per enaltir la feina del corrector, es tornava a queixar del vulgarisme que havia utilitzat Fuster al primer article i remetia l'escriptor als articles que havia dedicat a l'ofici de corrector (Artells 1970b: 48).²⁷ El gener del 1971²⁸ Fuster va publicar, també a *Serra d'Or*, «Rèplica, probablement inútil, al senyor Artells», en què, havent tornat a deplorar el silenci de l'IEC, que havia causat que els escriptors hi gressin l'esquena, es queixava que Artells fugia d'estudi, però Fuster mateix acabava entrant en el joc del corrector (Fuster 1971: 33-34).

Fuster tornava a incidir en el problema del model de llengua literària atacant la rigidesa dels correctors i el conservadorisme i la lentitud de l'IEC a l'hora de sancionar mots. La resposta d'Artells se centrava en aspectes marginals i anecdòtics de l'article de Fuster i en defugia el fons. L'escriptor tornava a insistir en els dos fronts que el primer article havia obert: el silenci dels acadèmics, que frustrava el debat sobre la llengua literària, i la funció del corrector, que no havia d'anar més enllà de denunciar les incorreccions. Artells es tornava a refugiar en la perifèria de la polèmica, però indicava que ja hi havia dit la seva temps enrere. L'última intervenció de Fuster expressava clarament que Artells «fugia d'estudi», però sembla que decidia d'emmotllar-s'hi perquè li seguia el joc. De fet, hem vist que Artells s'esquitllava sistemàticament a l'hora de tractar del model de la llengua literària i la funció que hi tenien els correctors i que sempre aconseguia reconduir les discussions cap al terreny que l'interessava.

Terenci Moix va fer d'antagonista en un dels últims litigis d'Artells. El 12 de novembre del 1970 l'escriptor havia publicat a *Tele/Exprés* «¡Ai, Maese Artells, no me toqueis el voraviu!», en què, a propòsit d'una crítica d'Artells al truncament *Montse*, acusava el corrector de desfigurar els textos, d'impossibilitar la llibertat creadora, de mantenir les lleis d'una gramàtica inútil, de convertir la feina ordenadora i insigne de Fabra en una cadena que en feia abominar el nom als escriptors de tendència renovadora²⁹ i d'enutjar-se per futilitats. Moix reflectia el malestar d'una sèrie d'escriptors contra la manera de corregir d'Artells, però el to melodramàtic, sarcàstic i extravagant de l'article distreia de la intenció de l'autor. A «Variacions sobre el mateix tema: escriptors i correctors», de *Serra d'Or* del desembre, Artells va reproduir l'article de Moix costat per costat amb una carta de Joan Oliver, hiperbòlicament laudatòria,³⁰ la qual afirmava que els qui més es queixaven del rigor d'Artells eren els qui més el necessitaven (Artells 1970c: 89).

Artells encara va protagonitzar més polèmiques sobre qüestions lingüístiques. Ell mateix en va encetar una de les més vives a *Serra d'Or* el desembre del 1968, en queixar-se que la comissió interdiocesana havia admès en la litúrgia *entregar* en comptes de

---

des afirmacions» de Fuster. Serrahima lamentava que els correctors s'extralimitessin freqüentment i arbitràriament (Serrahima 1970: 1).

27. Artells s'atribuïa la correcció de *Nosaltres els valencians*, i argüia que hi havia seguit els criteris d'Edicions 62.

28. Artells es va morir aquell mes.

29. Segons Moix, Artells «era más pompeuista que don Pompeu, cuya generosa labor le haría odiar seguramente a los pompeuistas de estar por casa» (Artells 1970: 89).

30. Oliver hi arribava a dir que l'obra d'Artells era una continuació indispensable de la de Fabra.

lliurar. D'aquesta polèmica en destaquem que Francesc Vallverdú va acusar Artells d'abusar de les citacions de Fabra, d'esgrimir-les quan li convenia i de «monopolitzar (enterrant-lo molt abans del 1948) el pensament de Fabra» (Artells 1971: 94-95).

Hem vist els enfrontaments que a Artells li va comportar la visió que tenia de la feina del corrector. Ara examinarem si en la producció pròpia feia servir la llengua que preconiava i si en les prescripcions seguia Fabra.

4. ARTELLS I LA LLENGUA: ÚS I NORMATIVA

A la primera part d'aquest punt, dedicada a l'ús, mirarem d'esbrinar, a partir d'un buidatge, que no pretén ser exhaustiu, dels dos volums de *Llenguatge i gramàtica*, publicats els anys 1969 i 1971, si feia servir un model de català culte excessivament artificiosos quan escrivia.³¹ Hem anotat les ocurrencies de les formes que ens han semblat més arcaïtzants i també altres aspectes que hem trobat rellevants. Si s'havia pronunciat sobre una qüestió concreta i tenim dades de l'ús que en feia, els acarem. Al corpus no hi entren les citacions, evidentment, ni les frases amb què exemplificava el que asseverava;³² ens hem centrat en la veu del «narrador». Hem consignat les ocurrencies d'una forma entre parèntesis, i, per no enfarfegar gaire, només anotem el número de pàgina, precedit pel del volum en xifres romanes, en els exemples. Les negretes són totes nostres.

La segona part de l'estudi, dedicada a la prescripció, acara les receptes de *Serra d'Or* i les remarques lingüístiques dels aplecs *Lectures escollides* amb les solucions de Fabra per treure'n alguna tendència orientativa en els tres aspectes conflictius de la gramàtica abans esmentats: el *de* que introdueix infinitius en funció de subjecte posposat, la concordança del participi amb el complement directe i l'ús de l'indicatiu o el subjuntiu en les proposicions temporals i condicionals. Farem servir les *Converses filològiques*³³ i les gramàtiques del 1918³⁴ i 1956, d'una banda; i *Llenguatge i gramàtica* i els comentaris gramaticals de *Lectures escollides*, de l'altra. Cal dir que, quantitativament, l'exercici queda força desequilibrat a favor de Fabra, que es va referir freqüentment a aquestes qüestions, mentre que Artells les va tractar molt menys. Tot i això, hem decidit mantenir el desequilibri perquè en el cas de Fabra no ens sembla gens sobrer veure'n l'evolució.

31. Els articles abasten del 1947 al 1970; la diferència temporal no l'hem tinguda en compte perquè hem considerat que Artells mateix havia validat tots els textos quan els havia preparat per publicar-los en els dos volums.

32. En un cas, que especificarem clarament, hem fet servir una definició seva.

33. Hem consultat l'edició del 2010, que inclou les que l'Editorial Barcino no va publicar.

34. Si no indiquem el contrari, consultem la primera edició, del 1918, i la setena, del 1933.

4.1. Ús

4.1.1. *Lèxic*

Pel que fa als substantius, Artells fa servir *saó* en el sentit d'‘avinentesa’ (4), *menyscapte* (3), *maltempsada* (3), *antull*, *desuetud*.³⁵ Dels pronoms en cal destacar la quantitat no gens menyspreable, només comptant-ne els usos no metalingüístics, d'ocurrències que té *hom* (28). Entre els adjectius hi ha *proppassat* (9), *hodiern* (2), *interdit*,³⁶ *flòrid*. Tocant als determinants, alterna *ambdós* (8) amb *tots dos* (6), i fa servir *llur* (8), *qui-sap-lo* (7), *altri* (5),³⁷ *vària*.

El model es fa més evident en els verbs. En textos sobre llengua, hem d'esperar molta freqüència de verbs que vulguin dir ‘fer servir’. De les innumbrables aparicions que hi ha, tret d'un *usar* (II, 65) i d'un *utilitzar* (II, 69), verbs que potser va limitar perquè coincideixen amb formes castellanes, totes les ocurrències són del verb *emprar*.³⁸ D'altra banda, tenim els verbs *pervenir* (8), *emmenar* (8), *mancar* (7),³⁹ *entacar* (6), *bastar* (5),⁴⁰ *restar* (5), *contar* (4), *cloure* (4), *residir* (3), *encloure* (2), *llevar* en el sentit de ‘treure’ (2), *cercar* (2), *haver esguard*, *descendir*, *ocórrer*, *afigurar-se*, *encertir-se*, *menar*, *lloure*, *lleure*, *invitar*, *servar*, *concloure*.

Respecte dels adverbis, i traient-ne els que fan de connector, hi trobem sempre *ací* i no *aquí*, *dejorn* (32), *adés* (29), *enguany* (25), *àdhuc* (24),⁴¹ *novellament* (16), *suara* (13), *tanmateix* en el sentit de ‘no cal dir-ho’ (7), *talment* (6), *ensems* (5), *endebades* (5), *cientment* (2), *granment* (2), *majorment*. Pel que fa a les preposicions, hi trobem *ultra* (7).⁴²

Sobre les conjuncions i locucions conjuntives, trobem en l'adversativa excloent *ans* (13), que alterna amb *sinó*; en les concessives *bé que* (6) i *baldament*; en les condicionals *si doncs no* (2), *tota vegada que* (6), *posat que* (6). Potser un dels trets més interessants el trobem en les causals: la més freqüent és *puix que* (39), seguida de *car* (15), *per tal com* (8),⁴³ *atès que* (8), *ja que* (4),⁴⁴ *perquè* (4),⁴⁵ *com que* (3), *per esguard de*. Acabarem per les finals, en què combina *per tal de* i *per* (a).

35. En canvi, hi ha un ús de *tipus* en el sentit de ‘mena’, ‘classe’.

36. No normatiu.

37. Dues de les ocurrències formen part de la locució *si altri no*.

38. Esmentem aquí, per relacionar-ho amb *emprar*, que hi ha dues aparicions del substantiu *emprament*.

39. Incloent-hi les del substantiu *manca*.

40. Els barreja amb unes deu aparicions de la forma *haver-n'hi prou*. Cal dir que a I 28-29 *bastar* és una de les formes que Artells afirma que un corrector es pot permetre substituir per *haver-n'hi prou* de tant en tant.

41. Ens sembla molt i molt remarcable que totes les aparicions d'un adverbi d'inclusió siguin amb *àdhuc*; no hi hem vist ni un *fins* (i *tot*).

42. Un cop forma part de la locució *ultra mesura*.

43. Només en un dels casos la causal és interna.

44. N'hi ha una d'anteposada, temàtica, i tres de posposades, explicatives.

45. N'hi ha una, «... no hi havia, doncs, cap raó **perquè**, ja en aquella època, el text de la passió...» (I, 68), que ens sembla relativa.

Respecte dels connectors, hi ha el de distribució *d'antuvi* (13),⁴⁶ el d'intensificació *endemés* (2) i els d'oposició *tanmateix* (54), *nogensmenys* (12).⁴⁷

Per acabar, en fraseologia i locucions variades hi trobem *Déu li'n do*,⁴⁸ *a gratcient*, *a bell ull*, *a ulls veients*, *a llaor de*.⁴⁹ D'altra banda, tenia un coneixement extraordinari de la parla popular, segurament per l'afició al teatre, i quan volia deixava anar frases fetes com ara *no sap per quina mar navega*.

4.1.2. Morfologia

Només feia servir el passat simple, en el verb *ser* sempre usava *ésser*, *essent* i *fóra* (tret de dos casos de *seria*), construïa les condicionals en imperfet d'indicatiu,⁵⁰ podia assignar el gènere a la manera de la llengua antiga (*valor positiva*), era capaç de jugar amb sufixos que qualificaríem de «carnerians» (*avorrívol*, II, 78), feia servir *tants de* (6), podia anteposar *gros* a l'adjectiu (*grossa decepció*, I, 67) i en el perfet d'indicatiu hi ha usats dos cops *ser* i no pas *haver* com a auxiliar (*s'és transformat*, I, 92; *s'és agreujat*, II, 76). D'altra banda, volem remarcar que tant podia fer els plurals en *-s* com en *-os* (*assaigs*, I, 45; *gustos*, I, 38), tot i que les ocurrències assenyalen que preferia la primera opció.

4.1.3. Sintaxi

Introduïa sistemàticament amb *de* els subjectes posposats i també alguns CD,⁵¹ feia la doble negació, la concordança de participi i no afegia la preposició *de* darrere les preposicions locatives fortes.⁵²

En els relatius hi trobem força casos de relatius determinants, com ara «Llegida atentament la lletra del senyor Joan Cortès, tanmateix no gens falaguera ni gaire cortesa, diríem, veiem que no està d'acord amb el darrer paràgraf de la nota del mes de juliol proppassat, **el qual paràgraf** ens permetem de reproduir ací», II, 57; o «l'arran de la discussió ens fou feta la pregunta que encapçala aquesta nota, **a la qual pregunta** que encapçala aquesta nota», II, 83. També hi ha casos de relatius simples després de preposició forta, com ara «en tot un seguit de frases i expressions que traspuen la influència forastera innecessàriament i en detriment d'altres de més genuïnes, que és el que tots plegats ens

46. Dues de les aparicions són amb la forma *de bell antuvi*.

47. No hi apareixen ni un sol cop ni *tot i això* ni *així i tot*.

48. També hi ha, i amb força més ocurrències, *Déu n'hi do*.

49. Cal dir que també hi ha col·loquialismes com *ni mai que* a «**Ni mai que** m'hi hagués fet anar, a la Proa» (II, 148), en què també apareix una dislocada a la dreta, que, segons que veurem després, no és la mena de llengua que preconitzava. D'altra banda, hi ha dues ocurrències de *a base de* quan vol dir 'a còpia de'.

50. Al punt 4.2.3. veurem que feia coincidir el que recomanava amb la pràctica.

51. La teoria que hi aplicava la veurem al 4.2.1.

52. En un cas, *influeix damunt d'ella* (12), la intransitivitza perquè precedeix un pronom fort.

hem d'esforçar a evitar així en la llengua literària com en la llengua parlada, i **sobre què**, doncs, ens cal posar molt d'esment», II, 26; relatius simples amb antecedent oracional, «Vallverdú diu també que jo abuso de les citacions de Fabra i que cada polemista esgrimix la que li convé, **amb què** sembla voler⁵³ insinuar», II, 98-99, o «Sobre aquest punt no tenim gaires elements de judici; **per què** el deixem a la consideració de l'organisme que s'encarregués d'aquesta tasca de depuració idiomàtica», I, 44; i relatius sense verb, «i després d'analitzar diversos exemples, **entre els quals**: [...], resumíem la nota dient» II, 49; «ens encomanà la tasca de posar en ortografia moderna [...] alguns dels volums, **entre els quals**, el primer, o sigui el de *Poesies*», II, 136; i, per acabar, *d'on* no locatiu amb antecedent oracional i sense verb, «No n'hi ha prou, doncs, amb fer poesia, com tampoc no n'hi ha prou amb fer novel·la o teatre: l'expansió de la llengua ha de ser absoluta, sense supeditació ni interdicció de cap mena; **d'on**, no cal dir-ho, la necessitat de comptar amb tots els altres elements indispensables», I, 15.⁵⁴

Dedica un article i parts d'altres a blasmar el gerundi copulatiu, que no fa servir, mentre que, com Fabra, en fa anar tranquil·lament d'especificatius, «Alan Yates, estudiant de llengües romàniques a la Universitat de Cambridge, actualment **exercint** a Sheffield i **preparant** la seva tesi doctoral», II, 127, o «amb aquell inofensiu orangutan i aquella bella japoneseta darrere els vidres **oferint** als vianants els productes de l'establiment», II, 135; de condicionals amb el gerundi posposat al subjecte, «com s'explica que, **l'original essent** d'un autor estranger, i el traductor, castellà, bé que resident a Barcelona, en resultés una traducció influïda de catalanismes, si la nostra llengua no hi havia intervingut per a res?», I, 15, o «no trobem gens desenraonat que, **la llengua posseint** dos mots per a expressar indistintament dues idees, tractem d'establir una distinció», I, 23; de causals posposats a l'oració principal, «I cal advertir que no hi ha dos membres de l'esmentat comitè que pronuncïïn igual, Bernard Shaw mateix **essent** irlandès, i entre els altres **havent**-hi un escocès, un gal·lès, un membre de la Universitat d'Oxford i, àdhuc, un nord-americà», I, 46, o «empreu la forma plena *la*: la *Schola Cantorum*, la *Scala de Milà*, (no pas l'*Schola*, l'*Scala*), la pronúncia no **oferint** ací cap dificultat», I, 105; o de consecutius, «Doncs tenim que mentre els tenors el diuen amb set lletres, els baixos el fan en sis, com si el mot *pro-e-sa* només tingués dues síl·labes, **tot violentant**-ne així la recta pronúncia», I, 62.

Podríem afirmar que un tret sintàctic molt distintiu d'Artells és la passiva perifràstica. A més de dedicar un dels articles, «Hom=Es»,⁵⁵ a promoure-la i a combatre la pronominal, la feia servir amb molta freqüència. N'hi ha amb el complement agent, «l'ús del futur en la llengua antiga **ha estat reemplaçat** en la llengua moderna gairebé completament **pel** present de subjuntiu», II, 41; amb l'agent introduït amb *per part de*, «Nosaltres entenem que, un cop acceptada una obra per una empresa teatral, **hauria d'ésser sotmesa** a una revisió, d'acord amb l'autor, **per part** de persones no solament enteses

53. Noteu *semblar* + infinitiu.

54. Noteu *No n'hi ha prou amb* + infinitiu.

55. Va ser l'article que va provocar la resposta de Coromines.

en qüestions lingüístiques, sinó encara ben coneixedores del teatre», I, 44;⁵⁶ i sense complement agent, «la darrera lliçó del curs **era encomanada** al prof. Carles Riba», I, 13, «la llengua, que no ha evolucionat normalment així com les altres, que ha travessat llargs segles de decadència, que no **és ensenyada** a l'escola», I, 26. Afegirem a les passives dos exemples de nominalitzacions molt il·lustratius, «Si en la nostra nota de setembre proppassat posàvem en relleu la **il·licitud** de la **fusió** de dos verbs subordinats», II, 35, i «li ha servit de **partença** per al **desenvolupament** del seu pacientíssim i reeixit treball», II, 69.

De manera succinta, exemplificarem que utilitzava de tant en tant *aquest* com a pronom no contrastiu «s'esdevé, en un cert grau, amb els escriptors bilingües: a força d'emprar simultàniament totes dues llengües, **aquestes** se'ls interfereixen i, així, l'una envaeix el terreny de l'altra» I, 14, o «cal recórrer a la construcció més genuïna o més escaient de la frase en català, cal donar a **aquesta**⁵⁷ un altre tomb que no té en castellà», II, 68-69; que en la coordinació d'adverbis en *-ment* eliminava el sufix del segon «**normalment** i **seguida**»,⁵⁸ I, 35; que *ja* no apareixia sempre en la posició canònica, «havia estat **ja** bellament emprat», II, 96, «és donar **ja** belligerància», II, 97, «han aparegut **ja** sis fulls», II, 107; que hi ha quatre ocurrences, que comencen amb «a remarcar», en què l'oració principal va amb verb no finit, «**A remarcar** que el Diccionari General tampoc no especifica el mot *civader*», II, 111; que podia fer servir *seguir* en el sentit de 'continuar' «**segueix** tan aferrat com aleshores als escrits actuals», II, 38; que blasrava fer servir *molt* en comptes de *gaire* (II, 99), mentre que hi devia acceptar *massa* «[...] malgrat tenir una sòlida formació literària, no escrivia pas **massa** bé», II, 80; que podia interposar el subjecte entre el verb i l'atribut en les interrogatives «¿No és **això** un cas palès de supeditació d'un seguit de mots genuïns a un de foraster?», II, 97; que podia usar *a qui* per representar el relatiu que fa de complement directe animat, «I així ens fou donat de conèixer personalment, bé que formulàriament, Emili Guanyabéns, **a qui** el mestre Balcells ens presentà com a "bon orfeonista"», II, 141; que feia servir *vegem + de* en el sentit de *mirar/provar de* «vegem d'il·lustrar», I, 39, «vegem d'explicar», I, 42, «vegem d'estudiar», I, 57. D'altra banda, feia construccions amb el *no* expletiu remarcables, com ara «Altrament, quantes obres catalanes **no** hem vist representades durant aquests darrers anys», I, 32, o «A quants mots, a quantes expressions, a quants girs **no** hem renunciat nosaltres per esguard de la unitat idiomàtica!», II, 105; i també podia dislocar, fins i tot a la dreta, tot i que ho devia considerar un pleonasma, «si se'n digueren, **de coses laudatòries**, de l'enyorat amic, que tanta falta ens fa», II, 80.

56. Tècnicament, el SP *per part de* depèn del nom de verbal *revisió*, però entenem que forma el predicat complex passiu *sotmetre a revisió*.

57. Notem que no va recórrer al pronom feble, per exemple.

58. La gramàtica del 1933 deia que es podia suprimir la terminació en tots els adverbis menys el primer (hi era implícit, però no explícit, que es podia mantenir en tots) (Fabra 1933: 105), però les *Converses* eren més contundents. Per exemple, a la 319, del 15 de febrer del 1923, Fabra afirmava que «Nosaltres hem estat sempre partidaris de conservar aquesta terminació en tots els adverbis» (Fabra 2010: 415) i a la gramàtica pòstuma deia que es podia suprimir la terminació en tots menys el primer, però que era preferible mantenir-los tots (Fabra 1956: 81).

4.2. ARTELLS I FABRA

Sobre els infinitius en funció de subjecte posposat, la gramàtica del 1918 deia que «la preposició *de* pot ésser molt bé usada per a introduir el subjecte de la proposició quan aquest és un infinitiu i ve darrera del verb» (Fabra 1918: 128 i Fabra 1933: 166). A la conversa 373,⁵⁹ del 19 de maig del 1923, Fabra afirmava que seria hora de «prescriure l'ús obligatori de la preposició *de* davant un infinitiu usat com a subjecte d'un verb» en el cas que el verb el precedís, però a la de l'endemà, la 374,⁶⁰ ho matisava sostenint que era una construcció tan poc usada en la llengua literària que encara no era l'hora de declarar-la obligatòria, que no usar-la no era cap «falta intolerable» i que només es podia mirar de fer que els escriptors s'hi decantessin (Fabra 2010: 455). A la 444, del 12 d'octubre, trobava que l'infinitiu en funció de subjecte posposat s'hauria de construir normalment amb preposició, o almenys no preferir-hi sistemàticament la juxtaposició (Fabra 2010: 507). A la 706, del 3 de novembre del 1925, continuava considerant preferible la construcció amb preposició, que dos dies després, a la 707, considerava ben acceptable i gens defectuosa; el dia 10, a la 708,⁶¹ assenyalava que, tendint el català escrit a reemplaçar *de* per la simple juxtaposició o almenys a donar-hi preferència, els partidaris de la preposició havien reaccionat a favor de reviscolar-la, però que això no volia dir que a partir d'aleshores la juxtaposició s'hagués de considerar «com a absolutament dolenta, com una falta de sintaxi» (Fabra 2010: 706-707). A la gramàtica del 1956 hi deia que «quan un infinitiu fa de subjecte posposat a aquest, pot ésser, en molts casos, introduït amb la preposició *de* o sense preposició» (Fabra 1956: 86). Artells afirmava que la juxtaposició era un cas d'acostament al castellà, i que «la gramàtica diu que “l'infinitiu amb *de* és preferible a l'infinitiu simplement juxtaposat darrera un gran nombre de verbs”» (Artells / Triadú 1965: 54-55).⁶²

Pel que fa a la concordança del participi amb el complement directe,⁶³ la gramàtica del 1918 deia que era «recomanable (si no obligatori)» amb un complement directe presentat per *la, els, les, en*, i recomanable en els participis de *poder, voler, saber, fer, gosar i haver de* que formen part d'una perífrasi d'infinitiu si el complement directe era algun dels pronoms esmentats (Fabra 1918: 103-104 i Fabra 1933: 95-96). A la conversa 161, del 26 de juny del 1920, exposava que convindria combatre la tendència moderna de mantenir-lo invariable i considerar-ne la concordança obligatòria amb els complements

59. Seguim la numeració cronològica de les *Obres completes*. No va aparèixer a l'edició de Barcino.

60. No va aparèixer a l'edició de Barcino.

61. No va aparèixer a l'edició de Barcino; tenint en compte que és l'última conversa que Fabra hi va dedicar, Aramon la devia ometre perquè no s'adeia amb el que propugnava ell.

62. L'article d'Artells parlava de l'infinitiu en funció de subjecte i de l'infinitiu en funció de complement directe; la citació original de Fabra es referia a l'infinitiu en funció de complement directe, cosa que Artells no aclaria, i tampoc no especificava que la frase va desaparèixer a partir de la cinquena edició de la gramàtica (1930), per la qual cosa no figurava a la setena (1933), la definitiva.

63. Joan Solà va resseguir tot el que Fabra i altres gramàtics van dir de la concordança del participi (Solà 1973: 70-86).

esmentats, «tot deixant-la facultativa en els altres casos»;⁶⁴ tres dies després, a la 162, assenyalava que en català modern només concordaven els exemples que acabem de consignar, i que també podien concordar amb un complement directe els participis de *poder*, *voler*, *saber* i *fer* seguits d'infinitiu (Fabra 2010: 288-289).⁶⁵ La gramàtica del 1956 deia que era preferible fer concordar el participi quan el complement directe el representaven *la* (sobretot), *les*, *els* i *en* (Fabra 1956: 67); que també es podien fer concordar els participis de *veure*, *sentir*, *mirar* i *fer* quan formaven part d'un temps compost, anaven precedits dels pronoms esmentats i seguits d'infinitiu; i les perífrasis d'infinitiu formades amb *voler*, *poder*, *gostar*, *deure*, *haver de*, *començar a* i *deixar de* quan el verb principal estava en un temps compost i el precedien els pronoms esmentats (Fabra 1956: 87-88). Artells afirmava que la gramàtica recomanava la concordança (Artells 1971: 19) i que la concordança era millor (Artells / Triadú 1965: 31, 32, 51).

Tocant a l'ús de l'indicatiu o del subjuntiu en les subordinades condicionals i en les temporals, la gramàtica del 1918 deia que «en les proposicions condicionals que expressen un fet no existent en realitat, es poden usar amb el mateix valor l'imperfet de subjuntiu i d'indicatiu» i que en les subordinades temporals «el futur pot ésser reemplaçat pel present de subjuntiu» (Fabra 1918: 105 i Fabra 1933: 133-134). La conversa 108, del 26 de març del 1920, explicava que el català antic podia fer servir l'indicatiu o el subjuntiu a totes dues construccions, amb preferència per l'indicatiu, i que el català parlat encara conservava les formes en indicatiu, però el català literari amb prou feines les feia servir i s'anava acostant al castellà usant el subjuntiu (Fabra 2010: 241); la 423, del 23 d'agost del 1923, tornava a explicar la doble possibilitat, amb preeminència de l'indicatiu, del català antic, i exhortava els escriptors a mantenir aquesta construcció tan genuïna; la conversa de l'endemà, la 424, tornava a destacar que, al revés del català medieval, el català modern es decantava pel subjuntiu (Fabra 2010: 498-499); la 529,⁶⁶ del 5 de març del 1924, apuntava que per traduir «Cuando se acepte la dimisión...» seria «indubtablement preferible» el futur (Fabra 2010: 566); la 694,⁶⁷ de l'1 de setembre del 1925, considerava el futur «en general preferible» en les oracions temporals (Fabra 2010: 696); la 739, del 28 d'abril del 1926, tornava a doldre's que en les subordinades temporals els escriptors haguessin abandonat completament la construcció en futur, «que hauria de ser la predominant» (Fabra 2010: 730). La gramàtica del 1956 comentava lacònicament que en les subordinades condicionals l'imperfet d'indicatiu es podia fer servir en comptes del de subjuntiu, i que en les subordinades temporals introduïdes per *quan* el verb podia anar en present de subjuntiu o en futur (Fabra 1956: 101-102). A *Llenguatge i gramàtica*, Artells sostenia que en les condicionals l'ús de l'imperfet d'indicatiu encara era molt viu a

64. Es referia a la concordança sistemàtica en tots els casos (*He comprada una casa*), com en català antic.

65. El 2 d'agost del 1946 Fabra es queixava que cada vegada es feia menys la concordança i que els escriptors no la practicaven mai. El 24 d'aquell mateix mes trobava que la concordança era preferible —segons que deia, ell l'hauria considerada obligatòria—, però que no la feia ningú. El 7 de setembre la tornava a recomanar —deia que només l'IEC la podria fer obligatòria—, però no hi tenia gaires esperances, perquè s'anava perdent, i els escriptors no ajudaven a recuperar-la (Fabra 2010: 939-942).

66. No va aparèixer a l'edició de Barcino.

67. No va aparèixer a l'edició de Barcino.

moltes comarques i la gramàtica el considerava preferible, però que la llengua literària s'havia estimat més el subjuntiu perquè coincidia amb el castellà, al qual també atribuïa que en les temporals el present de subjuntiu hagués arraconat el futur, que les gramàtiques recomanaven (Artells 1971: 40-41); a *Lectures escollides* Artells hi apuntava que les temporals es podien fer en futur (Artells / Triadú 1965: 51) i que el futur era preferible (Artells / Triadú 1969: 13), i que en les condicionals trobava preferible l'ús de l'imperfet d'indicatiu (Artells / Triadú 1969: 13).

5. CONCLUSIONS

En la postguerra franquista, Ramon Aramon, de la secretaria general de l'IEC estant, va mirar de salvar la llengua amb un model que es distanciava del castellà i que feia servir un registre arcaïtzant, emmirallat en l'última etapa d'esplendor cultural, el noucentisme. Per a la tasca, però, gairebé no es va basar en l'obra pròpia, sinó que la seva posició li va permetre controlar el model de llengua de les publicacions mitjançant correctors de la seva confiança absoluta, que n'aplicaven els preceptes. Eduard Artells, potser el corrector més destacat d'aquest grup, en posava en pràctica les directrius de dues maneres: d'una banda, aplicava aquest model a totes les seves correccions; i, de l'altra, divulgava la «doctrina» teòrica des d'una tribuna privilegiada, la revista *Serra d'Or*.

Artells considerava que, amb la llengua amenaçada, el corrector es podia arrogar certes prerrogatives d'estil que normalment corresponen als autors, cosa que li va comportar l'enuig d'alguns dels corregits seus, que li ho van criticar, i que a més consideraven que els imposava una llengua massa cultista. En l'article hem resseguit aquestes discussions, que Artells, defugint-ne el fons, portava hàbilment al terreny que l'interessava.

En l'apartat dedicat a la llengua d'Artells, primer de tot hem analitzat la que feia servir a *Serra d'Or*. En els substantius i adjectius ja s'hi deixa entreveure el gust que tenia per les formes llibresques. L'adjectiu *hodiern*, per exemple, només apareix disset cops al Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana (CTILC), i *menyscapte* i *flòrid*, divuit cops cadascun. En els textos d'Artells analitzats hi ha força exemples de *propassat*, una falca que no aporta sentit a cap frase. Cal afegir-hi, a més, les dues aparicions de *si altri no*, locució que al CTILC, semblantment, només n'hi té dues, d'ocurrències. Acabarem amb dos dels tòtems de l'època, el pronom *hom* i el determinant *llur*: el primer és ben freqüent, tal com podíem esperar, mentre que el segon, amb un terç de les ocurrències del primer, hi surt una mica menys que no hauríem pensat.

Sobre els verbs, *emprar* ens sembla paradigmàtic del model de llengua que propugnava, perquè el fa servir de manera exclusiva (amb només dues excepcions). Suposem que devia evitar *usar* i *utilitzar* perquè coincideixen amb formes castellanques, i *fer servir*, la forma més corrent, perquè el devia considerar poc formal.⁶⁸ Podríem destacar, a més,

68. Tot i que *emprar* coincideix formalment amb la forma castellana *emplear*, en castellà l'acceptació que ens interessa d'aquest verb és una mica secundària, cosa que a *usar* i *utilitzar* no passa.

formes com *entacar*, que només té una ocurrència al CTILC i que a l'aplec hi surt sis cops, sempre en comptes de *tacar*; l'ús de *bastar*, que alterna amb *haver-n'hi prou*; formes que no són vives en central, com *cercar* o, sobretot, *contar* o *llevar* en el sentit de 'treure', les quals ens sobta que apareguin perquè Artells defensava de manera encesa *gairebé*, forma desconeguda abans del segle XIX, en comptes de *quasi* (II, 102-106). Aquest cas ens sembla l'únic en què Artells promou una variant popular i no una de culta, encara que la culta coincidís amb una de castellana. De les preposicions en destacarem les set aparicions que té *ultra*.

Pel que fa a les conjuncions, esmentarem que alternava *ans* amb *sinó*, i que usava *tota vegada que* i *posat que*, potser perquè n'havia explicat el funcionament, condicional, i com a mestre se servia de l'ús per reforçar el que explicava. Segurament, l'estil alambinat d'Artells queda ben palès en les conjuncions causals, en què les ocurrències de cada forma són inversament proporcionals a les que tenen en la parla. Així, hi dominen *puix que*, *car* i *per tal com*, i hi són molt més residuals *ja que* (que fa servir com a explicació posposada a l'oració principal), *perquè* i *com que*. D'altra banda, en els connectors d'oposició, entre *tanmateix* i *nogensmenys* hi ha més de seixanta ocurrències, i, en canvi, entre *tot i això* i *així i tot*, que són de registre estàndard, no n'hi ha ni una.

En morfologia tenim, sobretot, pràctiques habituals de l'època, com l'ús exclusiu del passat simple i de les variants en recessió de formes del verb *ser*. No ens ha encaixat gaire, però, que, tot i que no era la seva opció preferida, fes servir algun cop plurals amb *-os*, com ara *gustos*.

Pel que fa a la sintaxi, i en relació amb les conclusions sobre els tres punts que hem analitzat a la segona part de l'estudi, veiem que Artells feia coincidir teoria i pràctica: feia servir sistemàticament *de* per introduir infinitius en funció de subjecte posposat i alguns altres que introduïen un CD, feia concordar el participi i, en els pocs casos que n'hem trobat, feia anar les temporals i condicionals en indicatiu.

D'altra banda, el cas dels relatius és cridaner, amb moltes ocurrències de relatius determinants, d'altres de relatius simples que van després de preposició forta o d'antecedent oracional i també de relatius que no arriben a constituir una oració de relatiu perquè hi falta el verb. També podríem considerar ben interessants els gerundis, amb construccions especificatives, causals anteposades a la principal i posposades al subjecte, o consecutives. En conjunt, direm que les construccions esmentades en aquest paràgraf són pròpies d'un registre molt alt o, en algun cas, potser resultat de la interferència del francès.

Acabarem l'anàlisi de la primera part de l'apartat amb l'organització de la frase. Artells combatia la passiva pronominal i promovia la perifràstica, que en català modern només forma part dels registres més alts, i la feia servir tothora, cosa que provocava que sovint les construccions semblessin molt artificioses i marcades. En l'ordre de mots, continuava la croada fabriana contra tot el que s'allunyés de l'ordre canònic, tot i que ell mateix no sembla que tingués clara la posició d'adverbis com *ja* i fins i tot se li escapés alguna dislocació (i a la dreta).

Comptat i debatut, sembla clar que Artells tendia a l'arcaisme i al cultisme, i potser on queda més palès és en la tria lèxica de la forma de les conjuncions causals, en els relatius i gerundis i en l'ús (molt i molt recurrent) de la passiva perifràstica. Seguint Solà,

abans hem convingut que el model d'Aramon i Artells es basava a allunyar-se de les formes compartides amb el castellà i a fer servir un registre acadèmic massa artificiosos,⁶⁹ i que, si havia de triar entre tots dos eixos, s'estimava més l'acadèmic. L'estudi avala les afirmacions anteriors, i, de passada, confirma que feia servir gairebé exclusivament les formes que predicava, de manera que completava la teoria amb la pràctica.

Respecte dels tres trets sintàctics que hem analitzat, la solució no és tan clara: al capdavall, les propostes d'Artells no són gaire diferents de les de Fabra, si més no del d'abans de la gramàtica del 1956. Veiem, fins i tot, que en la concordança del participi Artells era menys restrictiu. Evidentment, una mostra de tres casos no serveix per establir cap hipòtesi, però sembla que Artells es mantenia força fidel a l'esperit fabrià: si la gramàtica del 1918 permetia usar l'indicatiu o el subjuntiu en temporals i condicionals, les *Converses filològiques* promovien les formes en indicatiu, i Artells les considerava preferibles. Ara, sembla ben significatiu que Artells no esmentés mai la gramàtica del 1956, la darrera de Fabra, publicada pòstumament; diríem que Fabra, sempre pragmàtic, hi va examinar si les propostes de la gramàtica del 1918 i les de les *Converses filològiques* havien reeixit. Hi llegim, per exemple, que admet en peu d'igualtat el subjecte posposat introduït amb *de* i el juxtaposat, i l'indicatiu i el subjuntiu en temporals i condicionals. Sembla com si aquesta gramàtica fes nosa als qui controlaven la normativa oficial de Catalunya estant, els quals idolatraven Fabra, però el d'abans de la Guerra Civil, el que els interessava per al model de llengua que volien implantar.

6. BIBLIOGRAFIA

- ARAMON, Ramon (1997 [1957]): «Notes sobre alguns calcs sintàctics en l'actual català literari», dins: *Estudis de llengua i literatura*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, p. 721-755.
- ARTELLS, Eduard (1969): *Llenguatge i gramàtica*, vol I. Barcelona: Barcino.
- ARTELLS, Eduard (1970a, juliol): «Nosaltres els estiracordetes», *Serra d'Or*, 130, p. 69.
- ARTELLS, Eduard (1970b, novembre): «Ni massa llenguatge ni massa gramàtica: col·laboració», *Serra d'Or*, 134, p. 48.
- ARTELLS, Eduard (1970c, desembre): «Variacions sobre el mateix tema: escriptors i correctors», *Serra d'Or*, 135, p. 89.
- ARTELLS, Eduard (1971): *Llenguatge i gramàtica*, vol. II. Barcelona: Barcino.
- ARTELLS, Eduard / TRIADÚ, Joan (1965): *Lectures escollides*, vol. II. Barcelona: Barcino.
- ARTELLS, Eduard / TRIADÚ, Joan (1969): *Lectures escollides*, vol. III. Barcelona: Barcino.
- BADIA, Alfred (1962, maig): «Assaig», *Serra d'Or*, IV, 5, p. 39-40.

69. Cal dir que Artells tenia un català col·loquial molt ric, com palesen les frases fetes o les expressions que feia servir de tant en tant i els seus comentaris sobre el català parlat del teatre o la ràdio. Simplement, pensava que la llengua literària havia de ser una altra cosa.

- BALCELLS, Albert (2018): «El salvament de l'Institut d'Estudis Catalans sota el franquisme», dins: *Tot un honor: 50 anys del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes*. Barcelona: Òmnium Cultural / Galàxia Gutenberg, p. 87-90.
- BALCELLS, Albert / IZQUIERDO, Santiago / PUJOL, Enric (2007): *Història de l'Institut d'Estudis Catalans, 2. De 1942 als temps recents*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- CALDERS, Pere (1965, març): «Corregits i correctors», *Serra d'Or*, VII, 3, p. 51.
- CAPMANY, Maria Aurèlia (1958): «Filologia o ètica», dins: *Cap d'any 1959*. Palma: Moll, p. 109-124.
- CASALS, Daniel (2001): «Les polèmiques entre *lights* i *heavies* i les seves repercussions en l'elaboració dels models lingüístics per als mitjans de comunicació de massa», dins: PRADILLA, Miquel Àngel (ed.): *Societat, norma i llengua. A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, p. 129-162.
- COROMINES, Joan (1971): *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor.
- ESPUNY I PUJOL, MERCÈ (2016): «Albert Jané», *Llengua Nacional*, 97, p. 36-39.
- FABRA, Pompeu (1918, 1930, 1933): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FABRA, Pompeu (1954): *Converses filològiques*, vol. I. Barcelona: Barcino.
- FABRA, Pompeu (1956): *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- FABRA, Pompeu (2010): *Obres completes. Converses filològiques*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- FUSTER, Joan (1970a, 12 de juny): «Converses (relativament) filològiques», *Tele/Estel*, 190, p. 33.
- FUSTER, Joan (1970b, setembre): «Excessos de llenguatge, excessos de gramàtica», *Serra d'Or*, 132, p. 35.
- FUSTER, Joan (1971, gener): «Rèplica, probablement inútil, al senyor Artells», *Serra d'Or*, 136, p. 33-34.
- ISERN, Joan Josep (2021, 27 de gener): «La història d'Eduard Artells: el corrector dur». *Vilaweb*. En línia: <<https://www.vilaweb.cat/noticies/historia-eduard-artells-corrector-dur/>>. [Consulta: 20 de setembre de 2021.]
- LLOBET, Alexis (2012): «Entrevista a Francesc Vallverdú», *Quaderns. Revista de Traducció*, 19, p. 397-410. En línia: <https://ddd.uab.cat/pub/quaderns/quaderns_a2012n19/quaderns_a2012n19p397.pdf>. [Consulta: 20 de setembre de 2021.]
- LLOBET, Alexis (2015): «Entrevista a Andreu Rossinyol», *L'Espill*, 49, p. 155-170. En línia: <https://projectetraces.uab.cat/tracesbd/espill/2015/espill_a2015m4n49p155.pdf>. [Consulta: 20 de setembre de 2021.]
- MALLAFRÈ, Joaquim / GINEBRA, Jordi / NAVARRO, Pere (2002): «Maria Aurèlia Capmany: llengua, norma i normativistes», dins: PALAU, Montserrat / MARTÍNEZ-GIL, Raül-David (ed.): *Maria Aurèlia Capmany: l'afirmació en la paraula*. Valls: Cossetània, p. 223-234.
- MANENT, Albert (1999): «Ramon Aramon. Simbiosi entre filologia i pàtria», *En un replà del meu temps. Retrat d'escriptors i de polítics*. Barcelona: Destino, p. 25-36.
- MARTÍNEZ-GIL, Víctor (1997): «Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoria lingüística», *Llengua & Literatura*, 8, p. 189-218.

- MASSOT I MUNTANER, Josep (2001): «R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut», dins: *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 205-245.
- MESTRES, Josep Maria (2012): *Cent anys de correcció de textos i normalització a l'Institut d'Estudis Catalans (1907-2007)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- MESTRES, Josep Maria / LÓPEZ, Sílvia (2016): «Les correctores i els correctors de l'Institut d'Estudis Catalans», *Llengua Nacional*, 97, p. 17-18.
- MIR, Anna (2003): «Correctors, assessors, lingüistes: reflexió sobre el procés de revisió de textos escrits», *Llengua i literatura*, 14, p. 211-237.
- MOLL, Aina (1960a): «La llengua literària i els correctors», dins: *Cap d'any 1960*. Palma: Moll, p. 137-150.
- MOLL, Francesc de B. (1960b, agost-setembre): «La unitat de la llengua», *Serra d'Or*, IV, 8-9, p. 1-2.
- RAFEL, Joaquim (1983): «Introducció», dins: FABRA, Pompeu: *Converses filològiques*, vol. I. Barcelona: Edhasa, p. I-XXIII.
- SERRAHIMA, Maurici (1970, setembre): «La tasca dels correctors», *Serra d'Or*, 132, p. 1.
- SALES, Joan (1971): «Pròleg de l'editor», dins: COROMINES, Joan: *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club Editor, p. 7-20.
- SOLÀ, Joan (1973): *Estudis de sintaxi catalana 2*. Barcelona: Edicions 62.
- SOLÀ, Joan (1977): *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*. Barcelona: Edicions 62.
- SOLÍS, Marina (1996): «La correcció catalana en la dècada dels anys seixanta», *Tirant al Blanc*, 9, p. 75-78.
- VALLS, Àlvar (1971, febrer): «El mestre», *Serra d'Or*, 137, p. 23-24.

RESUM

L'article descriu la posició d'Eduard Artells en el model de llengua literària dels anys seixanta, com veia el paper del corrector i les polèmiques més importants que la seva manera de treballar li va comportar. En acabat, buida els dos volums de *Llenguatge i gramàtica* per analitzar la relació entre el que prescriu i la llengua que feia servir en els seus escrits i n'acara les prescripcions amb les de Fabra en alguns aspectes controvertits de la normativa, i arriba a la conclusió que Artells feia servir un model de llengua arcaïtzant i que seguia el Fabra d'abans de la guerra.

PARAULES CLAU: Eduard Artells, Pompeu Fabra, correcció, model de llengua.

ABSTRACT

Eduard Artells and normativity: prescription and use

This article describes the position of Eduard Artells in the literary language model of the 1960s: how he viewed the role of the editor and the most important controversies aroused by his method of working. Then it analyses the relationship between the prescriptivist and the language used in his writing by searching the two volumes of *Llenguatge i gramàtica* and comparing the prescriptive elements with those of Fabra where they are controversial as regards normativity. The conclusion is that Artells used an archaic model of language, based on pre-war Fabra conventions.

KEY WORDS: Eduard Artells, Pompeu Fabra, correction, language models.